

सम्पादकीय

खुट्टा तकमाऊ

नवकली भूटानी शरणार्थी काण्डको छानबिन तथा कारबाही प्रक्रिया स्वतन्त्र स्पमा अगाडि बढाउन चौतफी माग हुन थालेको छ। उक्त काण्ड छानबिनका लागि सरकारले देखाएको तत्परताको प्रशंसा गर्दै राजनीतिक दबाव र प्रभावबाट दोषीहरूलाई उन्मुक्ति दिन नहुने सर्वसाधारणको माग छ। शीर्ष नेताहरूबाटै दोषी उम्माउने प्रयास भएको आशंका व्यक्त भएपछि सर्वसाधारणहरूले दबाव दिन थालेका छन्। राजधानीको माझीघरमा प्रदर्शन हुन थालेको छ।

यस क्रममा उनीहरूले 'भ्रष्टाचारीलाई कारबाही गर', 'नवकली भूटानी शरणार्थी काण्डका सबैलाई कडा कारबाही गर', 'भ्रष्टाचारीहरूको सम्पति जफत गर', 'भ्रष्टाचारी लुकाउने त्यो को हो?', 'सरकार खुट्टा तकमाऊ भ्रष्टाचारीलाई च्याप्प समाऊ' लगायतका नारा लेखिएका व्यानर प्रदर्शन गरेका थिए।

नवकली भूटानी शरणार्थी प्रकरणमा सरकारले देखाएको तदारुकता सकारात्मक छ। तर शीर्ष नेताहरूको भेट्याट र छलफल तीव्र भइरहेदै कर्तृ राजनीतिक दबाव र प्रभावमा दोषिले उन्मुक्ति पाउने त हैन्त भन्ने आशंका उठिनाएको छ। यही प्रकरणमा संलग्न भएको भनिएका नेता टोपबहादुर रायमाझी फरार छन्। अध्यक्ष केपी ओली भने बालकोटको बार्दिनीबाट बालुवाटाराधाउँदै छन्। अन्य गर्भीर राष्ट्रिय विश्वस्था छलफलका लागि भेट नगर्ने नेताहरू अहिले तीव्र भेट गरिरहेका छन्। यसले दोषीहरू उम्माउने प्रयास हो कि भन्ने आशंका देखिएको छ।

नवकली भूटानी शरणार्थी प्रकरणमाथिको छानबिन कुनै पनि बहानामा कमजोर बनाउन हुँदैन। अनुसन्धान र कारबाही प्रक्रियामा सरकार दृढतापूर्वक अधिक बढनुपर्छ। पकाउ परेका खाँडमाथि सबै प्रकारको अनुसन्धान हुँपर्छ। उनीमाथि निष्पक्ष अनुसन्धान हुँपर्छ। यो मुद्दामा जो पनि दोषी छन् दोषीलाई कारबाही हुँपर्छ। नवकली भूटानी शरणार्थी प्रकरणमा मुछिएका उनलाई अनुसन्धानका लागि प्रहरीले बुधबार मैजुदहालरिएका निवासबाट पकाउ गरेको हो। बुधबार तै उनका स्वकीय सचिव नरेन्द्र केसीसमेत पकाउ परेका छन्। आफू गृहमन्त्री हुँदा खाँण्ठाले रोजेका तत्कालीन गृह सचिव टेकनारायण पाण्डेसहित १० जना सबुतसहित पकाउ परिसकेका छन्। प्रहरी हिरासतमा रहेका नेपाल सरकारका सचिव पाण्डेले पूर्वगृहमन्त्री खाँण्ठाको समेत नाम लिएका थिए। आरोपितहरूको ब्यानका आधारमा अनुसन्धानमा खाँण तानिएका हुन्।

• केदारनरसिंह कोइराला

नेपालमा २०४६ सालको परिवर्तनपछि विभिन्न स्पमा संसदीय व्यवस्था लागु भए। विसं २०४७ देखि २०६३सम्म चलेको संसदीय व्यवस्थामा जनताबाट प्रत्यक्ष निर्वाचित जननीतीनिधरूको प्रतिनिधिसभा र पार्टीहरूबाट एकल संक्रमणीय पञ्चिताबाट निर्वाचित हुने तथा तत्कालीन राजाबाट निर्वाचित हुने १० जनताबाट बने राष्ट्रियसभा सहितको संसदीय व्यवस्था थिए। पछिल्लो जनआन्तेलनद्वारा पुनःस्थापित प्रतिनिधिसभामा, नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ मा व्यवस्था नभए पनि 'शान्ति प्रक्रिया पूरा गर्न' 'राष्ट्रिय आवश्यकताको सिद्धान्त'को आडामा तत्कालीन माओवादीका तर्फाबाट ८३ जना सदस्य मनोनीत गरियो। त्यही संसदेव नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ अनुमोदन गयो जसले जननीतिक संविधान सभाले नै संसदको सम्पूर्ण काम कर्तव्य र अधिकार प्रयोग गर्ने दोहोरो व्यवस्था गरियो।

नेपालले पहिलोपटक गणतान्त्रमक संसदीय व्यवस्था अपनायो। कुनै देशको संविधानमा त्यस देशका मुख्य पार्टीहरूको नामै उल्लेख गरिएको नेपालको त्यही अन्तरिम संविधानमा मात्र थिए। संविधान सभाले तयार गरेको नेपालको संविधान, २०७२ लागु भएको दिनसम्म करिब ९ वर्ष यही विवादास्पद अन्तरिम संविधान प्रचलित रह्यो।

संविधानसभाद्वारा निर्मित वर्तमान संविधानले संसदीय व्यवस्थालाई वरण गरेको भएपनि कातिपय विशेषता अपनाएको विश्वव्यापी संसदीय व्यवस्थाका आधारभूत गुणभन्दा फरक संरचना र स्वरूप लिएको छ। बहुतीय निर्वाचन प्राणिलाईको प्रत्यक्ष र समानुपातिक गरी दुर्घेरित निर्वाचन प्राणिलाई अपनाइयो। संविधान सभाले तयार गरेको नेपालको संसदीय व्यवस्था अपनाइयो। कुनै सरकार (मन्त्रिपरिषद) गठन भएको दुई वर्षसम्म अविश्वासको प्रस्ताव ल्याउन नपाइने व्यवस्था संविधानमै राखिएको छ। सरकार गठन हुने सम्भावना रुहुनेले प्रधानमन्त्री आवश्यकता ठहराएको आधारमा मात्र वा जुनसुकै बेला प्रतिनिधि सभा भज्ञ गरेर मध्यावधि निर्वाचनको विशेषा गर्नी बन्देज लगाइयो। कार्यपालिकाका अधिकार र शक्ति सीमित गरिएका यस्ता प्रावधानले हापो राजनीतिक व्यवस्थालाई विशुद्ध संसदीय लोकतन्त्रको रूपमा ले भनेमा प्रस्तु उठाएको छ। के उत्तमित निर्वाचन प्राणिलाई देशको निर्मित अनुकूल र उपयुक्त छ? कस्तो निर्वाचन पद्धति नेपालले अनाउदा उपयुक्त र व्यावहारिक होला? अस्ट्रेलियामा नागरिकले निर्वाचनमा भाग नीलम्परा कानुनी कारबाहीको प्राविधिक राखिएरस्तै नेपालमा पनि त्यस्तो व्यवस्था करिएको तु उपयुक्त र व्यावहारिक होला? दलीय धेराको निर्माण स्वार्थ वा आग्राहक उत्तर यस्ता प्रश्नमा सबै राजनीतिक पक्षले माझिदेखि तलसम्म गार्हियापी बहस चलाउनुपर्ने र बहसको निर्कषको रूपमा

छ। निर्वाचनमा उमेदवारले गर्ने खर्चको सीमा तोकेको र निर्वाचन आचारसंहिता लागु गरे पनि धनशक्तिको बोलबालामा कमी आउन सकेन। यसको निराकरणको लागि तत्काल दुईवटा उपाय व्यावहारिक हुन सक्छन् - पहिलो, राष्ट्रियको महारोग भइरहेको भ्रष्टाचार र ढण्डहिनतालाई पूर्णतया नियन्त्रण गर्न सकेमा निर्वाचित भएपछि चुनावमा गरेको खर्च भ्रष्टाचारद्वारा असुल गर्न सकिन्छ भन्ने सोचमा स्वतः परिवर्तन आउनेछ र निर्वाचन पद्धति पनि भ्रष्टाचारमा नअडिएर स्वच्छ र जनाबाबा अनुकूल हुन पाउँछ।

दोस्रो, लोकतन्त्र र सरकारका सञ्चालक शक्ति नै राजनीतिक दललाई भएकोले जनताले सर्वानीय छ भने, २०७० को संविधानसभा निर्वाचन भएपछि सोही वर्ष पुस २१ गते सर्वोच्च अदालतले कुनै उमेदवारलाई पनि मत निर्दिने विकल्पको व्यवस्था गर्न दिएको फैसला र परमादेशले नेपालको चुनाव प्रणालीमा नवाँ विशेषता थिए। त्यस्तो व्यवस्था बाइको खोजेको थिए। त्यस्तो व्यवस्था बाइको विवरणमा, क्रान्स, स्पेन, बेल्जियम, ग्रीस, फिल्यान्ड, स्वेडेन, संयुक्तराज्य अमेरिकाको नेपालार्या राज्य, कोलम्बियालगायत्रका १३ मुख्यमान प्रचलित भइसकेको भनिन्छ। भारत कानुनी बाटोमै छ। सर्वोच्च अदालतको सो फैसलामा भनिएको छ - "कसेको पक्षमा मतदान गर्नुपर्ने अनिवार्य दुर्घेरित र अभिन्न चुनावमा गर्नुपर्ने अनिवार्य दर्शनालाई राज्यले पार्टी सञ्चालनको लागि नै चुनुनुपर्ने हुँन्। त्यस्तोमा जनताको इच्छा पूर्णपर्याप्त प्रतीत र हुँदू भन्ने हुँदैन। दोस्रो, लोकतन्त्र र सरकारका सञ्चालक शक्ति नै राजनीतिक दलहरूले भएकोले जनताले सर्वानीय छ भने, २०७० को संविधानसभा निर्वाचन भएपछि सोही वर्ष राज्यको निर्वाचनमा निर्वाचित भएपछि चुनावमा गरेको खर्च भ्रष्टाचारद्वारा असुल गर्न सकिन्छ भन्ने सोचमा स्वतः परिवर्तन आउनेछ र निर्वाचन पद्धति पनि भ्रष्टाचारमा नअडिएर स्वच्छ र जनाबाबा अनुकूल हुन पाउँछ।

दोस्रो, लोकतन्त्र र सरकारका सञ्चालक शक्ति नै राजनीतिक दलहरूले भएकोले जनताले सर्वानीय छ भने, २०७० को संविधानसभा निर्वाचन भएपछि सोही वर्ष राज्यको निर्वाचनमा निर्वाचित भएपछि चुनावमा गर्ने राजनीतिक दलहरूलाई राज्यले पार्टी सञ्चालनको लागि नै चुनुनुपर्ने हुँन्। त्यस्तोमा जनताको लागि नै चुनुनुपर्ने हुँन्। अनुदानमा लेखा प्राणिलो, खर्चको पारदर्शीत र खर्च गर्ने शीर्षको निश्चितता, सर्वोच्च अदालतले राज्यको निर्वाचनमा निर्वाचित भएपछि चुनावमा गर्ने राजनीतिक दलहरूलाई राज्यले पार्टी सञ्चालनको लागि नै चुनुनुपर्ने हुँन्। अनुदानमा लेखा प्राणिलो, खर्चको पारदर्शीत र खर्च गर्ने शीर्षको निश्चितता, सर्वोच्च अदालतले राज्यको निर्वाचनमा निर्वाचित भएपछि चुनावमा गर्ने राजनीतिक दलहरूलाई राज्यले पार्टी सञ्चालनको लागि नै चुनुनुपर्ने हुँन्। अनुदानमा लेखा प्राणिलो, खर्चको पारदर्शीत र खर्च गर्ने शीर्षको निश्चितता, सर्वोच्च अदालतले राज्यको निर्वाचनमा निर्वाचित भएपछि चुनावमा गर्ने राजनीतिक दलहरूलाई राज्यले पार्टी सञ्चालनको लागि नै चुनुनुपर्ने हुँन्।

समानुपातिक निर्वाचन कति सर्थक किं व्यावहारिक? प्रत्यक्ष निर्वाचन प्रक्रियामा कुल मतमध्ये एकजना मात्र निर्वाचित हुने र अन्य सबै पार्टीहरूले बहुमतमा हुँचन् भन्ने मान्यता, सामा राजनीतिक दलबाट पनि जननीतीनिधित्वमा गुणात्मक र परिणाममुखी भूमिका हुनसक्छ भन्ने राखेका अवश्यकता अनुपर्यन्त निर्वाचनमा जनताको मत खेर जान पाउँने भन्ने थार्थका आधारमा राज्यको निर्वाचनमा निर्वाचित भएपछि चुनावमा गर्ने राजनीतिक दलहरूलाई राज्यले पार्टी सञ्चालनको लागि नै चुनुनुपर्ने हुँन्। अनुदानमा लेखा प्राणिलो, खर्चको पारदर्शीत र खर्च गर्ने शीर्षको निश्चितता, सर्वोच्च अदालतले राज्यको निर्वाचनमा निर्वाचित भएपछि चुनावमा गर्ने राजनीतिक दलहरूलाई राज्यले पार्टी सञ्चालनको लागि नै चुनुनुपर्ने हुँन्।

</

